

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: تصوف و عرفان
۳	تعریف تصوف
۱۰	تفاوت تصوف و عرفان
۱۵	شریعت و طریقت و حقیقت
۲۰	فصل دوم: مقامات و حالات در تصوف
۲۲	مقامات و شرح آنها
۲۳	توبه
۲۴	ورع
۲۵	زهد
۲۵	فقر
۲۷	صبر
۲۹	توکل
۳۱	رضا
۳۳	حالات یا احوال و شرح آنها
۳۴	مراقبه
۳۴	قرب
۳۷	محبت
۳۹	خوف
۴۱	رجا

صفحه	عنوان
۴۲	شوق
۴۳	انس
۴۴	اطمینان
۴۶	مشاهده
۴۷	یقین
۵۱	فصل سوم: تصوف از قرن دوم تا قرن پنجم هجری قمری
۵۱	مقدمه
۵۲	قرن دوم
۵۲	رابعه عدویه
۵۳	ابوهاشم صوفی
۵۳	سفیان ثوری
۵۴	ابراهیم ادهم
۵۵	داود طائی
۵۵	شقیق بلخی
۵۶	فضیل عیاض
۵۷	معروف کرخی
۵۸	قرن سوم
۶۱	ابوعبدالله حارث محاسبی
۶۲	ذوالنون مصری
۶۴	سری سَقَطی
۶۵	بایزید بسطامی
۶۷	سَهْل بن عبدالله تستری
۶۸	جُنید بغدادی
۷۰	حلاج
۷۶	قرن چهارم
۷۷	شبلی
۷۹	ابن خفیف شیرازی

صفحه	عنوان
۸۰	ابونصر سراج
۸۱	ابوطالب مکی
۸۲	ابوبکر محمد بن ابراهیم بخاری کلابادی
۸۲	ابوعلی دقاق
۸۴	قرن پنجم
۸۷	شیخ ابوالحسن خرقانی
۸۹	شیخ ابوسعید ابوالخیر
۹۱	باباطاهر همدانی
۹۴	ابوالقاسم قشیری
۹۶	خواجه عبدالله انصاری
۹۹	امام محمد غزالی
۱۰۵	فصل چهارم: تصوف در دو قرن ششم و هفتم هجری قمری
۱۰۵	قرن ششم
۱۰۹	قرن هفتم
۱۱۱	احمد غزالی
۱۱۳	عین القضاات همدانی
۱۱۴	شیخ احمد جام
۱۱۷	سنایی غزنوی
۱۱۹	عبدالقادر گیلانی
۱۲۱	شهاب الدین سهروردی
۱۲۴	روزبهان بقلی
۱۲۵	شیخ نجم الدین کبری
۱۲۸	شیخ عطار
۱۳۲	ابوحفص سهروردی
۱۳۴	اوحدالدین کرمانی
۱۳۷	ابن عربی

صفحه	عنوان
۱۴۰	صدرالدین قونوی
۱۴۳	مولوی
۱۵۴	سعدی
۱۶۲	فصل پنجم: تصوف در دو قرن هشتم و نهم هجری قمری
۱۶۲	قرن هشتم
۱۶۵	قرن نهم
۱۶۹	محمود شبستری
۱۷۱	صفی‌الدین اردبیلی
۱۷۵	علاءالدوله سمنانی
۱۷۸	اوحدی مراغه‌ای (اصفهانی)
۱۸۲	امین‌الدین بلیانی
۱۸۵	خواجوی کرمانی
۱۸۸	عماد فقیه کرمانی
۱۹۲	حافظ شیرازی
۲۰۳	نعمت‌الله ولی
۲۰۷	قاسم انوار
۲۰۹	داعی شیرازی
۲۱۱	جامی
۲۱۹	کمال‌الدین حسین خوارزمی
۲۲۱	جمالی اردستانی
۲۲۲	سید محمد نوربخش
۲۲۳	شمس‌الدین محمد لاهیجی
۲۲۵	فصل ششم: فرقه‌های صوفیه
۲۳۱	معروفیه و فرقه‌های آن
۲۳۲	فرقه‌های دیگر صوفیه
۲۳۴	قلندریه

صفحه	عنوان
۲۳۸	ملا متیه
۲۴۲	فتیان، جوانمردان
۲۴۷	فصل هفتم: مستحسانات متصوفه - اصطلاحات و رموز
۲۴۷	مستحسانات متصوفه
۲۴۷	خرقه پوشیدن و خرقه پوشاندن
۲۵۲	خانقاه
۲۵۵	چله نشینی
۲۵۸	سماع
۲۶۴	اصطلاحات و رموز
۲۶۹	رموز
۲۸۰	فصل هشتم: عشق عرفانی در ادبیات فارسی
۲۸۰	عشق در عرفان
۲۹۵	عقل و عشق
۲۹۷	ادبیات عرفانی
۳۰۰	شعر عرفانی
۳۰۱	قصیده
۳۰۳	غزل
۳۰۳	مثنوی
۳۰۴	ساقی نامه
۳۰۶	رباعی
۳۰۸	فهرست نام اشخاص
۳۱۸	فهرست نام جایها، خاندانها و طوایف و فرقه‌ها
۳۲۵	فهرست نام کتابها
۳۳۴	منابع و مأخذ

پیشگفتار

هنگامی که پرتو درخشان آیین مقدس اسلام، با معارف شکوفا و پر بار و بالنده و الهی، سراسر جهان ظلمانی را روشن ساخت و مسلمانان متفکر و جویندگان حقیقت و کمال انسانی را از چشمه زلال دانش و معرفت سیراب کرد، همگان را برانگیخت که از جوانب و جنبه‌های گوناگون، در باب توحید و شناخت حق و راههای وصول به حقیقت مطلق و غایت و نهایت وجود بیندیشند؛ بدین روی از حق تعالی و قرآن کریم و احادیث و اقوال و سیرت نبوی و پیشوایان دین کمک گرفتند و اندیشه عالی خداشناسی و سیر و سلوک طریق معرفت را رشد دادند و پروردند و آن را به صورت مکتبی پر ارج و بسیار بزرگ و پهناور درآوردند و شیوه حرکت و سیر در راه تعالی و تکامل انسانیت را آموختند.

این اندیشه تابناک و این سیر و سلوک، یک مکتب فکری و علمی به وجود آورد که آن را عرفان نامیدند و راه و رسم و طریقت را تصوف نام نهادند. یکی طریقه و راه است و دیگری تفکر و خودشناسی و حق را شناختن و به حقیقت رسیدن؛ یکی راه و رسم مریدی و مرادی دارد و تعلیم و تعلم و صورت و قال و احوال، و دیگری دریافت و ادراک دارد و اشراق و وصول به معنی و کمال. عرفان اسلامی به کلی جنبه مثبت و پویا دارد؛ عارف می‌اندیشد و به سوی کمال می‌رود و دیگران را رهبری می‌کند؛ در عرفان اسلامی علم و دین و تقوا و اشراق و عشق به خدا و کمال مطلق یکجا جلوه می‌کند و شور و مستی و کشش و کوشش می‌آورد.

صوفیان و عارفان دانشمند و پارسایان روشن بین ایرانی و بزرگان جهان اسلام، با استفاده از علوم و معارف اسلامی و قرآن و احادیث، عرفان و تصوف را تدوین

کردند و بحثها و گفتگوها و عبارات زیبا و دل‌انگیز در کتابها و آثار خود گنج‌انیدند که بسیاری از آنها مخصوصاً در نظم و نثر فارسی، از شاهکارهای علمی و ادبی و عرفانی ایران و جهان است.

این کتاب که آن را «مبانی عرفان و تصوف» نام نهاده‌ایم، حکایتی و روایتی است مختصر از اندیشه‌ها و آثار متصوفه و عرفای بزرگ ایران و جهان اسلام؛ و چون کتاب برای تدریس در دانشکده‌ها تألیف شده، مطالب را خلاصه و موجز نوشته‌ایم و خصوصاً به جنبه‌های مثبت تصوف و عرفان بیشتر توجه داشته‌ایم؛ اما برای اینکه کتاب نفع عام‌تری داشته باشد، به مآخذ و منابع بسیار اشاره کرده و کتاب‌شناسی عرفان و تصوف را در پایان کتاب آورده‌ایم. امید است این تألیف، دانش‌پژوهان و اهل ذوق و ادب و عرفان را به کار آید و دانشمندان و پژوهشگران، در آن به دیده‌ی اغماض نگردند و از سهوهای آن چشم پوشند.

از سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) که این تدوین و تألیف را سبب شده و وسایل چاپ و انتشار آن را فراهم آورده‌اند، سپاسگزار است و توفیق همه‌ی خدمتگزاران به دین و دانش و فرهنگ را از خداوند بزرگ مسئلت دارد.

دکتر ضیاءالدین سجادی

خرداد ماه 1372 شمسی